

Faculteit Letteren
Opleiding: Geschiedenis

De Nederlandse politiek en de Volkenbond.

De reacties van het Ministerie van Buitenlandse Zaken en de leden van de Tweede Kamer op de rol van de Volkenbond in conflictsituaties.

Naam: Inge Abbink.
Studentnummer: s4369793
Datum: 14 mei 2019
Begeleider: Prof. W.P. van Meurs.
Cursus: Bachelor werkstuk.
Woordenaantal: 9728

Radboud Universiteit

Inhoudsopgave

Inleiding.....	3
De Nederlandse politiek en de oprichting van de Volkenbond.....	7
Het conflict tussen Polen en Sovjet-Rusland (1919-1921).....	9
De positie van het Ministerie van Buitenlandse Zaken	10
De positie van de Tweede Kamer	11
Conclusie.....	11
Het conflict tussen Bulgarije en Griekenland (1925)	13
De positie van het Ministerie van Buitenlandse Zaken	14
De positie van de Tweede Kamer	15
Conclusie.....	16
Het conflict tussen Italië en Ethiopië (1935-1936).....	18
De positie van het Ministerie van Buitenlandse Zaken	20
De positie van de Tweede Kamer	22
Conclusie.....	24
Eindconclusie	26
Bibliografie	28
Bronnen Staten-Generaal Digitaal	28
Bronnen Nationaal Archief	29
Bronnen League of Nations Official Journal	30
Literatuur.....	31
Dankwoord.....	32

Inleiding

Bijna achttien miljoen mensen, waarvan twaalf miljoen militairen en zes miljoen burgers, zijn slachtoffer geworden in de Eerste Wereldoorlog.¹ Een ongelooflijk aantal doden dat in een ogenschijnlijk korte tijd van vier jaar gevallen is door kogels, chemische wapens of ander oorlogsgeweld.² De Eerste Wereldoorlog werd in 1914 gezien als een noodzakelijk middel om de spanningen binnen Europa op te lossen, maar dat veranderde toen de gruwel van deze oorlog doordrong. Loopgraven die na maanden geen centimeter opschoven, ziektes die rondgingen en soldaten die nooit meer terugkeerden naar hun gezin. Toen in 1918 het einde van de Eerste Wereldoorlog in zicht kwam, was er consensus. Zoiets mocht nooit meer gebeuren.

Dat leidde ertoe dat de Volkenbond werd opgericht, een internationale organisatie waarin de leiders van de verschillende lidstaten zetelden om internationale conflicten op een diplomatieke wijze op te lossen. De Volkenbond werd geformaliseerd tijdens het tekenen van de Vrede van Versailles op 28 juni 1919. Daar werd vastgelegd dat de Volkenbond zou bestaan uit verschillende onderdelen waarvan de voornaamste de Algemene Vergadering, de Raad en het Secretariaat waren. In de Algemene Vergadering zetelden de vertegenwoordigers van alle lidstaten. De Raad van de Volkenbond bestond uit vier permanente zetels die werden bezet door Frankrijk, Italië, Japan en Verenigd Koninkrijk in combinatie met wisselende zetels. Het laatste onderdeel van de Volkenbond was het Secretariaat waarin de vergaderingen en moties werden voorbereid.³ Samen vormden deze onderdelen het bestuurlijk apparaat van de Volkenbond. Dit bestuurlijk apparaat had als doel om de vrede in de wereld te bewaren, middels het oplossen van conflicten die plaatsvonden tussen de lidstaten van de Volkenbond en daarbuiten. Na een hoopvolle start in 1919 met veel vertrouwen van de lidstaten, zakte het vertrouwen in de werking van de Volkenbond steeds verder weg. Na het vertrek van verschillende lidstaten, het niet oplossen van conflicten en het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog werd de Volkenbond in 1946 opgeheven om plaats te maken voor de Verenigde Naties.⁴

Ondanks dat de Volkenbond in 1946 werd opgeheven, is de organisatie wel een onderwerp van discussie gebleven zowel tijdens het bestaan van de Volkenbond als erna. Tijdens het bestaan van de Volkenbond werd de organisatie veel besproken, niet alleen door historici maar ook door juristen en politicologen. Deze studies, die vooral de werking van de Volkenbond beschreven, waren met name gebaseerd op de gepubliceerde notulen van de vergaderingen van de organisatie. Dit in tegenstelling tot in de studies na 1946 waarbij de focus lag op het falen van de Volkenbond.

Eén van de werken uit de periode na het opheffen van de Volkenbond is van Frank Walters, voormalig plaatsvervangend Secretaris-Generaal van de Volkenbond. Hij schreef *A History of the League of Nations*, waarin hij de volledige geschiedenis van de organisatie beschrijft en ook de verschillende conflicten

¹ John Mueller, 'Changing attitudes towards war. The impact of the First World War', *British Journal of Political Science* 21:1 (1991) 1-28, aldaar 4.

² Bernard Rostker, *Providing for casualties of war. The American experience through World War II* (Santa Monica 2013).

³ Pitman B. Potter, *The covenant of the League of Nations. Text, index, interpretations* (Wisconsin 1927).

⁴ Mark Mazower, *Governing the world. The history of an idea* (New York 2012) 211.

behandelt waarmee de Volkenbond zich bezighield.⁵ Walters stelt dat het falen van de Volkenbond om de vrede te bewaren niet zozeer te wijten was aan het construct van de Volkenbond, maar juist aan de onwil van de grote lidstaten uit de Volkenbond om steun te verlenen. Deze stelling werd al snel tegengesproken door Professor Gerhart Niemeyer in *The Balance-Sheet of the League Experiment* in 1952. Niemeyer stelt dat diezelfde grote lidstaten puur hun eigen nationale interesses volgden, wat volgens Niemeyer niet meer dan logisch was. Deze interesses konden niet worden nagejaagd via de Volkenbond, dit was alsnog te wijten aan de opzet van de organisatie in plaats van de grote machten die logischerwijs hun nationale doelen bleven nastreven.⁶

In de jaren na de werken van Walters en Niemeyer werd er weinig over de Volkenbond geschreven. In 1980 kwam het onderzoek naar de Volkenbond en zijn werking weer op. Door de dreigingen van oorlogen en schendingen van mensenrechten werd er door historici en andere onderzoekers in positieve zin teruggekeken op de Volkenbond. Met deze positieve blik op de Volkenbond hebben historici bijgedragen aan een nieuw perspectief op de Volkenbond en wat het destijds heeft betekend. Dit is in tegenstelling tot de historiografie van vlak na de Tweede Wereldoorlog waar de hoofdvraag vooral was waarom de Volkenbond niet succesvol was in het bewaren van de vrede.

Een belangrijke auteur die een nieuwe visie op de Volkenbond heeft uitgedragen, is de historicus Zara Steiner. In haar werk *The Lights That Failed, European International History 1919-1933* stelt zij, in navolging van Frank Walters, dat de Volkenbond geen vervanging was voor het Concert van Europa. Het concert van Europa was eerder de norm en de Volkenbond was volgens Steiner een extra aspect daarvan. Ze laat zien dat er geen bewijs is voor de beweringen van de Amerikaanse President Woodrow Wilson dat de Volkenbond een geheel nieuwe manier was om internationale politiek te bedrijven. Het succes van de Volkenbond was immers afhankelijk van de bereidheid van de lidstaten om het instituut te gebruiken.⁷

Anders dan de discussie over het construct van de Volkenbond, kan er ook gekeken worden naar het verloop van verschillende conflicten die zich tijdens zijn bestaan voordeden. Eén van de eerdergenoemde onderzoekers die deze invalshoek nam, was Frank Walters. Hij besprak in 1950 al grote conflicten waarmee de Volkenbond zich bezighield, waaronder het Grieks-Bulgaarse incident uit 1925, het Mantsjoerije conflict uit 1931 en de Italiaans-Ethiopische oorlog uit 1935.

Over de conflicten waarmee de Volkenbond te maken kreeg zijn naast globale werken ook verschillende artikelen en boeken geschreven, zoals *The Greek-Bulgarian Incident of 1925: The League of Nations and the Great Powers* van James Barros, waarin het conflict tussen Bulgarije en Griekenland in 1925 centraal stond.⁸ Een andere auteur die een conflict heeft onderzocht dat plaatsvond tijdens het bestaan van de Volkenbond, is Norman Davies in zijn werk *White Eagle, Red Star: the Polish-Soviet War, 1919-20*.

⁵ F. P. Walters, *A history of the League of Nations* (London 1952).

⁶ Susan Pedersen, 'Back to the League of Nations', *The American Historical Review* 112:4 (Oxford 2007) 1091–1117, aldaar 1093.

⁷ Zara Steiner, *The lights that failed. European international history. 1919-1933* (Oxford 2015).

⁸ James Barros, 'The Greek-Bulgarian incident of 1925. The League of Nations and the great powers,' *Proceedings of the American Philosophical Society* 108:4 (1964) 354–385.

Davies doet in zijn werk onderzoek naar het conflict tussen Polen en Rusland. In het bijzonder een conflict tussen het Poolse leger en de bolsjewieken, die na een reeks revoluties de macht grepen in Rusland en een nieuwe communistische regering in Rusland voortbrachten.

Naast de naoorlogse historiografie over de Volkenbond en de conflicten waar de Volkenbond zich mee bezighield, worden deze zelfde conflicten ook aangehaald door auteurs met een perspectief op de Volkenbond vanuit een lidstaat. Een voorbeeld hiervan is het werk van historicus Remco van Diepen, *Voor Volkenbond en Vrede*, over de rol van Nederland in de Volkenbond en het beleid rondom conflicten zoals de Italiaans-Ethiopische oorlog. Van Diepen baseert zich in zijn werk niet alleen op de notulen van de Volkenbond, maar ook op de vele archiefstukken van de Nederlandse Ministeries van Binnenlandse en Buitenlandse Zaken. Verder wordt er in *Volkenbond en Vrede* dieper ingegaan op de bereidheid van de Nederlandse politiek om te kiezen voor een lidmaatschap bij de Volkenbond.⁹

De methode van Remco van Diepen is van belang om een onderzoek naar de standpunten en de visies op de Volkenbond van verschillende actoren te doen. Van Diepen gaat in op de verschillende actoren in Nederland tijdens het bestaan van de Volkenbond. Dit biedt een nieuw perspectief op de beleving van de politiek en bevolking. Dit onderzoek biedt een aanvulling op *'Volkenbond en Vrede'* door meerdere conflicten te behandelen en met elkaar te vergelijken. Ook is er in dit onderzoek een specifieke focus op de Nederlandse politiek in tegenstelling tot *'Volkenbond en Vrede'*, waarin de focus veel breder gericht is op de Nederlandse maatschappij. In dit onderzoek worden drie verschillende conflicten behandeld en er wordt ingegaan op de reactie van de Nederlandse politiek op de bemiddeling van conflicten door de Volkenbond. Dit wordt gedaan op basis van archiefstukken, zoals de notulen van de Tweede Kamer vergaderingen en correspondentie van en naar het Ministerie van Buitenlandse Zaken. De archieven waar gebruik van wordt gemaakt zijn het Nationaal Archief in Den Haag en de gedigitaliseerde Handelingen van de Tweede Kamer.

Op basis van het archiefwerk en de verzamelde literatuur poogt dit onderzoek een beter beeld te schetsen van de reacties uit de Nederlandse politiek op de rol van de Volkenbond in conflictsituaties tussen 1919-1936. De conflicten die worden behandeld zijn: de Pools-Russische oorlog van 1919-1921, het conflict tussen Bulgarije en Griekenland in 1925 en de Tweede Italiaans-Ethiopische oorlog van 1935 tot 1936. Deze selectie is gemaakt, omdat er in alle drie de conflicten Europese actoren deelnamen en de Nederlandse belangen voornamelijk in Europa lagen. Daarnaast is de periode waarin de drie conflicten plaatsvonden van belang, omdat dit onderzoek zo de verandering kan illustreren tussen de reacties op de rol van de Volkenbond van Nederland van de beginjaren tot de slotjaren van de Volkenbond. De focus in dit onderzoek wordt gelegd op de reacties vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken en de leden van de Tweede Kamer.

Op basis van de voorgenoemde onderzoeken kom ik tot drie hypothesen: De eerste hypothese van dit onderzoek is dat de reactie vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken op de rol van de Volkenbond in de conflicten kritischer zal zijn dan de reactie van de Tweede kamer. Het Ministerie van Buitenlandse Zaken

⁹ Remco van Diepen, *Voor Volkenbond en vrede. Nederland en het streven naar een nieuwe wereldorde 1919-1946* (Amsterdam 1999).

hoeft geen verantwoording naar de kiezers af te leggen, daarom kon het objectiever kijken naar de acties van de Volkenbond tijdens deze drie conflicten. De leden uit de Tweede Kamer zullen genuanceerder hebben gereageerd op de rol van de Volkenbond in de conflicten, omdat ze de steun of het niet steunen van de Volkenbond moesten verantwoorden aan hun kiezers.

De tweede hypothese in dit onderzoek is dat de reacties vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken en de Tweede Kamer meer uitgesproken zullen zijn indien het conflict zich afspeelde in Europa, omdat daar Nederlandse belangen mee gemoeid waren. Het maakte voor de reacties van het Ministerie van Buitenlandse Zaken en de leden van de Tweede Kamer dus uit waar het conflict zich afspeelde.

De derde hypothese in dit onderzoek is dat de reacties op de Volkenbond vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken en vanuit de leden van de Tweede Kamer na 1930 steeds kritischer zijn geworden. Dit kwam omdat de Volkenbond na 1930 al verschillende mislukkingen in conflictbemiddeling op zijn naam had en er een economische crisis plaatsvond. Hierdoor is de verwachting dat er in de reacties van het Ministerie van Buitenlandse Zaken en de leden van de Tweede Kamer een daling in het vertrouwen in de Volkenbond waargenomen kan worden.

In de komende hoofdstukken wordt er context gegeven op de positie van de Nederlandse politiek in de Volkenbond. Hierna worden de drie conflicten een voor een behandeld. Per hoofdstuk wordt er eerst gekeken naar het conflict zelf en daaropvolgend worden de reacties vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken en de Tweede Kamer beschreven. Op basis hiervan worden de verschillende hypothesen getoetst per conflict. In de einduitkomst van dit onderzoek worden de antwoorden op de hypothesen uit elk hoofdstuk met elkaar vergeleken.

De Nederlandse politiek en de oprichting van de Volkenbond

Om de reacties van de Nederlandse politiek op de rol van de Volkenbond in de drie verschillende conflicten beter te begrijpen, is het van belang om de Nederlandse positie bij de oprichting van de Volkenbond toe te lichten. Het idee van de Volkenbond ontstond in de Eerste Wereldoorlog en het werd steeds concreter na de wapenstilstand op 11 november 1918. De intentie was om een nieuwe internationale samenwerkingsorganisatie op te richten die de vrede moest handhaven. Het doel van de Volkenbond was het bevorderen van de internationale samenwerking om zo algemene vrede te kunnen bereiken, zoals beschreven in artikel XVI van het Volkenbond convenant.¹⁰ Naast deze hoofdtaak had de Volkenbond ook verschillende andere taken, zoals het coördineren van internationale relaties tussen de lidstaten en het gezamenlijk aanpakken van problemen.¹¹

Om deze taken uit te oefenen werden er voor de lidstaten richtlijnen opgesteld in het convenant. Eén van de richtlijnen betrof het respect voor de soevereiniteit van een ander land. Wanneer een lidstaat toch tot agressie over zou gaan tegen een tweede lidstaat, diende dit conflict voorgelegd te worden aan de Raad van de Volkenbond. De Raad, bestaande uit Groot-Brittannië, Italië, Frankrijk en Japan, zou zich vervolgens buigen over de situatie en een uitspraak doen over de mogelijkheden om het conflict op te lossen. Als het conflict toch werd voortgezet gold dit als een verklaring van oorlog tegen alle lidstaten. De lidstaten moesten dan ingrijpen. Dit mocht echter wel op een zelfgekozen manier, bijvoorbeeld door het opleggen van economische sancties.¹²

Het voornemen om lid te worden van de Volkenbond werd in de Nederlandse politiek met gematigd enthousiasme ontvangen. Toen de minister van Buitenlandse Zaken, Herman Adriaan van Karnebeek, het voorstel deed werd er gevreesd voor een inperking van de Nederlandse soevereiniteit en het verlies van de traditionele neutraliteit. Door een lidmaatschap van de Volkenbond aan te gaan werd er namelijk een actiever buitenlandbeleid en een andere rol van het Ministerie van Buitenlandse Zaken vereist dan gebruikelijk was. Hoewel dit zou betekenen dat de traditionele neutraliteit losgelaten zou moeten worden, zou de medewerking aan militaire actie echter nog een vrijwillige optie blijven. Een ander bezwaar uit de Nederlandse politiek tegen een lidmaatschap bij de Volkenbond was dat de Volkenbond weinig diversiteit had. Grote landen zoals de Verenigde Staten en Duitsland waren bijvoorbeeld geen lid, waardoor de Volkenbond volgens de Nederlandse politici het doel van de vrede handhaven niet zou kunnen bereiken.¹³

Ondanks de bezwaren uit de Nederlandse politiek hoorde Nederland, na het ondertekenen van het convenant van de Volkenbond in 1919, bij de eerste twintig leden van de Volkenbond. Nederland kon volgens Van Karnebeek, niet ontbreken in de Volkenbond als dit orgaan kon bijdragen aan het Europese

¹⁰ Potter, *The covenant of the League of Nations*, 6.

¹¹ Susan Pedersen, 'Back to the League of Nations', 1108.

¹² Potter, *The covenant of the League of Nations*, 6.

¹³ Hellema e.a., *De Nederlandse ministers van Buitenlandse Zaken in de twintigste eeuw*, 91.

evenwicht.¹⁴ Van Karnebeek realiseerde zich ook dat Nederland zich geen internationaal isolement kon veroorloven, omdat Nederland al een slechte reputatie had bij de geallieerden na de Eerste Wereldoorlog.¹⁵

¹⁴ Hellema e.a., *De Nederlandse ministers van Buitenlandse Zaken in de twintigste eeuw*, 86.

¹⁵ Van Diepen, *Voor Volkenbond en vrede*, 54-55.

Het conflict tussen Polen en Sovjet-Rusland (1919-1921)

Het conflict tussen Polen en Sovjet-Rusland begon als geschil over een grens in voormalig Russisch gebied, de Ober-Ost. Dit was de oostelijke grens van het front dat tijdens de Eerste Wereldoorlog gelegen was in huidig Litouwen en Wit-Rusland, waar door het vertrek van het Duitse leger een machtsvacuüm was ontstaan. Dit gebied was voor Polen van belang, omdat het ooit bij de staat Polen hoorde vóór de opdelingen in de 18^e eeuw. Het gebied was echter ook van belang voor Sovjet-Rusland, omdat het gebied voormalig Russisch was en het strategisch lag voor de verspreiding van het communisme. De Sovjet-troepen trokken in januari 1919 als eerste naar de oostelijke grens en namen de steden Minsk en Bereza Kartuska in voordat het Poolse leger daartoe de kans kreeg. De eerste militaire confrontatie tussen Polen en Sovjet-Rusland vond plaats op 14 februari 1919.¹⁶

Eerst leek Polen de overhand te krijgen in het conflict met Sovjet-Rusland door de inname van Vilnius in 1919.¹⁷ Bij de inname van deze stad zette de Poolse generaal Józef Piłsudski zijn idee voor de Poolse toekomst uiteen: een federatie van landen aan de grens van Duitsland en Rusland.¹⁸ Toen het einde van 1919 naderde, kregen de bolsjewieken de overhand in de Russische burgeroorlog en konden ze meer troepen inzetten in het conflict met Polen.¹⁹ Het tegenoffensief van de bolsjewieken zorgde ervoor dat het Poolse leger zich moest terugtrekken tot aan Warschau, waarna de Slag om Warschau plaatsvond van 12 tot 25 augustus 1920.²⁰ Hier kon het Poolse leger de bolsjewieken met een tegenoffensief weer terugdringen tot buiten de stadsgrenzen. Na de Slag om Warschau zagen beide legerleidingen in dat verdere militaire operaties niet verstandig waren. Ze zochten naar een wapenstilstand en sloten die op 12 oktober 1920. Op 18 maart 1921 werd het Verdrag van Riga ondertekend, dat een definitief einde maakte aan de Pools-Russische Oorlog.²¹

Het Verdrag van Riga kwam zonder de hulp van de Volkenbond tot stand, wat opvallend is gezien het hoofddoel van de organisatie en het feit dat ten tijde van het conflict Polen nog een lidstaat was. Een reden voor de Volkenbond om niet in te grijpen was dat de Volkenbond te maken had met de belangen van Frankrijk en Groot-Brittannië, die een oorlog tegen bolsjewieken als een positieve ontwikkeling zagen om zo het communisme tegen te houden.²² Hierdoor werd het conflict tussen Polen en Sovjet-Rusland pas in de Volkenbond besproken toen het Poolse leger aan de verliezende hand was in 1920. Ook werd door de onwil van de bolsjewieken om de Volkenbond te erkennen en om het conflict via de Raad van de Volkenbond op te lossen, het conflict niet op de agenda van de Raad gezet. Hieruit blijkt dat, hoewel het doel van de

¹⁶ Davies, *White eagle, red star*, 27-30.

¹⁷ Ibidem, 49-50.

¹⁸ Ibidem, 30.

¹⁹ Ibidem, 74.

²⁰ Steiner, *The lights that failed*, 147-150.

²¹ Davies, *White eagle, red star*, 236.

²² Proces-Verbal of the Sixth Session of the Council of the League of Nations', *League of Nations Official Journal* (1920) 213-226.

Volkenbond was om de vrede te bewaren en conflicten te voorkomen, het sterk afhankelijk was van zijn lidstaten.²³

De belangen van Frankrijk en Groot-Brittannië wogen zwaarder dan de belangen van Nederland binnen de Volkenbond. Al verschilde het beleid van Nederland in de beginjaren van de Volkenbond weinig van dat van Groot-Brittannië en Frankrijk. In tegenstelling tot Frankrijk en Groot-Brittannië had Nederland een lange geschiedenis van neutraliteit in conflictsituaties in Europa. Hierdoor was het voor de Nederlandse regering en het parlement een lastige kwestie om zich aan te sluiten bij de Volkenbond, omdat Nederland dan kon worden meegetrokken in oorlogen.

De positie van het Ministerie van Buitenlandse Zaken

De nieuwe rol van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, zoals besproken in het vorige hoofdstuk, betekende niet dat Nederland zich vrijwillig ging bezighouden met internationale conflicten. De oude neutraliteitspolitiek bleek lastig af te schudden. Er werd er tijdens het uitbreken van de Pools-Russische oorlog weinig actie ondernomen vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Dit kwam overeen met de reactie van de Volkenbond op het uitbreken van dit conflict.

Hoewel er geen actie werd ondernomen vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken werd er wel een poging gedaan om zoveel mogelijk informatie uit Polen te vergaren. Dit werd gedaan omdat minister Van Karnebeek van mening was dat Polen een belangrijk onderdeel was in het Verdrag van Versailles en dat de wortel daarvan zou worden aangetast wanneer Polen ineen zou storten. Dit komt naar voren in een brief aan de afgezant van Nederland in Warschau, waarin de minister om informatie vroeg waarmee de Nederlandse regering een oordeel zou kunnen vormen over de levensvatbaarheid van de staat Polen. Door de briefwisseling van de minister van Buitenlandse Zaken en de afgezant lijkt het erop dat Nederland toch een belang had in het conflict tussen Polen en Sovjet-Rusland. Echter, het gaat in dit geval om geheime rapporten en kabinetsrapporten, dat betekent dat er in de dagelijkse politiek weinig mee is gedaan.²⁴

Ondanks de onzekerheid over de toekomst van Polen, werd er in de Volkenbond door Nederland niet geopperd om in te grijpen. Daar had Nederland te weinig invloed voor in de Volkenbond en het was niet mogelijk, omdat er geen officiële aanvraag werd gedaan bij de Raad van de Volkenbond om te bemiddelen tussen Polen en Sovjet-Rusland. Pas later, na de afloop van het conflict tussen Polen en Sovjet-Rusland werd er vanuit het Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken gereageerd op het verloop van het conflict.²⁵

²³ Mark Mazower, *Governing the world. The history of an idea* (New York 2012) 178.

²⁴ Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: Geheime Rapporten en Kabinetsrapporten, 1868-1940, nummer toegang 2.05.19, inventarisnummer 305, brief aan de Nederlandse gezant in Warschau van de Nederlandse Minister van Buitenlandse Zaken (Herman Adriaan van Karnebeek), 15 februari 1920.

²⁵ Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: Geheime Rapporten en Kabinetsrapporten, 1868-1940, nummer toegang 2.05.19, inventarisnummer 305, politiek rapport over de Fransch-Poolsche overeenkomst van de Nederlandse gezant in Warschau aan de minister van Buitenlandse Zaken (Herman Adriaan van Karnebeek), 23 maart 1921.

De positie van de Tweede Kamer

In navolging van het Ministerie van Buitenlandse Zaken werd er over het conflict tussen Polen en Sovjet-Rusland weinig gesproken door de regeringspartijen. Er werd echter wel kritiek geuit door oppositiepartijen op de rol Nederland en de Volkenbond in het conflict tussen Polen en Sovjet-Rusland. Zo werd er een officiële vraag ingediend bij de vergadering van de Tweede Kamer op 16 juli 1920 door Willem van Ravestein, lid van de Communistische Partij Holland (CPH). De vraag was of Nederland een voornemen had om ten aanzien van de oorlog tussen Polen en Sovjet-Rusland een neutraliteitsverklaring af te leggen. Het antwoord hierop van Charles Ruijs de Beerenbrouck, minister-president, was dat daar geen noodzaak toe was, omdat de Nederlandse regering de Sovjetregering in Rusland niet erkende.²⁶

Ondanks de weigering van de Nederlandse regering om de Sovjetregering te erkennen, werd het conflict tussen Polen en Sovjet-Rusland gebruikt door critici van de Volkenbond. Een voorbeeld hiervan is een rede van Harm Kolthek, lid van de Revolutionair-socialistische fractie, waarin hij stelde dat hij geen positieve mening over de Volkenbond kon vormen omdat het in de eerste plaats weinig kon betekenen zonder de aansluiting van de centralen en, in de tweede plaats, de Volkenbond had laten zien dat het al twee oorlogen, waaronder het Pools-Russisch conflict, niet had kunnen verhinderen. De individuele lidstaten van de Volkenbond speelden wel een rol in het Pools-Russisch conflict volgens Kolthek. Hij stelde dat het conflict tussen Sovjet-Rusland en Polen niet zo had kunnen verlopen zonder materiële en financiële steun vanuit de lidstaten van de Volkenbond.²⁷

Conclusie

In de eerste hypothese van dit onderzoek werd gesteld dat de reacties vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken op de rol van de Volkenbond kritischer zouden zijn, dan de reacties vanuit de Tweede Kamer tijdens het Pool-Russisch conflict. Er kan gesteld worden dat er een duidelijk verschil was tussen de reacties uit de Tweede Kamer en het Ministerie van Buitenlandse Zaken op de rol van Volkenbond. In het Ministerie van Buitenlandse Zaken werd weinig gesproken over de mogelijke bemiddeling van de Volkenbond, maar er werden inlichtingen gevraagd over de situatie in Polen voor de Nederlandse regering. Op het Ministerie werd er nog op nationaal niveau gehandeld in plaats van op het internationale niveau van de Volkenbond. Vanuit de Tweede Kamer werd er meer kritiek geuit op hoe de Volkenbond omging met het conflict tussen Polen en Sovjet-Rusland. Echter, leek deze kritiek meer gebaseerd op achterliggende belangen, zoals in het geval van Kolthek, die veel kritiek uitte op de positie die de Volkenbond innam tijdens het conflict tussen Polen en

²⁶ Staten – Generaal Digitaal. Parlementaire documenten uit de periode 1814-1995, Aanhangsel tot het verslag van de handelingen der Tweede Kamer, 26 juli 1920, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=sgd%3Ampg21%3A19191920%3A0000926> / (geraadpleegd 14 maart 2019).

²⁷ Staten – Generaal Digitaal. Parlementaire documenten uit de periode 1814-1995, 20ste vergadering van de Tweede Kamer, 11 november 1921, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=sgd%3Ampg21%3A19211922%3A0000516> / (geraadpleegd op 14 maart 2019) 415.

Sovjet-Rusland. Hij was lid van de Revolutionair-socialistische fractie en zag, in tegenstelling tot de Volkenbond, de uitbreiding van de communistische revolutie niet als iets negatiefs.²⁸

In de tweede hypothese van dit onderzoek werd gesteld dat de locatie van het conflict, voor de reacties uit het Ministerie van Buitenlandse Zaken en de Tweede Kamer een grote rol zou spelen. Terwijl een groot deel van het Pools-Russisch conflict zich afspeelde in Oost-Europa had Nederland, zoals hierboven beschreven veel minder sterke belangen in het conflict dan bijvoorbeeld Frankrijk en Groot-Brittannië. Wel werd er vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken informatie opgevraagd over het conflict omdat er vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken zorgen waren over Polen. Van Karnebeek was namelijk van mening dat de staat Polen een belangrijk onderdeel was van het verdrag van Versailles en dat op het moment dat Polen geannexeerd zou worden, de basis van het Verdrag van Versailles zou worden aangetast. Ondanks deze zorgen werd er vanuit Nederland geen actie ondernomen om te bemiddelen in het conflict.

Dit had ook te maken met de locatie waar het conflict zich afspeelde en de actoren die daarbij betrokken waren. De Sovjetregering van Rusland werd ten tijde van het conflict nog niet erkend door de Nederlandse regering en Nederland had weinig handelsbelangen in het gebied waar het conflict plaatsvond. Daarnaast werd er in het conflict niet door de Raad van de Volkenbond bemiddeld, omdat de Sovjetregering de Volkenbond niet erkende en niet inging op de uitnodiging van de Bond om een oplossing voor het conflict te vinden. Het conflict speelde zich buiten West-Europa af en daarom had Nederland veel kleinere belangen. Een gevolg hiervan was dat de Nederlandse politiek zich afzijdig hield in het conflict en het over liet aan de grotere landen met meer belangen, zoals de geallieerden.

In de derde hypothese van dit onderzoek werd gesteld dat er in de reacties van de Tweede Kamer en het Ministerie van Buitenlandse Zaken een daling in vertrouwen waargenomen kon worden. Doordat het conflict tussen Polen en Sovjet-Rusland al bezig was voor de eerste officiële vergadering van de Volkenbond had plaatsgevonden, was het lastig voor de Volkenbond om meteen een positie in te nemen. Voor de lidstaten van de Volkenbond was het de eerste keer dat er vanuit de Volkenbond gehandeld moest worden, in plaats van uit bilaterale verdragen of nationaal belang. In de Nederlandse politiek stond men daar huiverig tegenover, omdat het betekende dat er afgeweken moest worden van de huidige neutraliteitspolitiek. Hoewel Nederland een van de oorspronkelijke leden van de Volkenbond was, was het in de beginjaren nog niet overtuigd van de werking van de Raad van de Volkenbond. Het Ministerie van Buitenlandse Zaken en de Tweede Kamer bleven daarom ook op de achtergrond in het conflict tussen Polen en Sovjet-Rusland.

²⁸ Staten – Generaal Digitaal. Parlementaire documenten uit de periode 1814-1995, 20ste vergadering van de Tweede Kamer, 11 november 1921, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=sgd%3Ampg21%3A19211922%3A0000516/> (geraadpleegd 14 maart 2019) 415.

Het conflict tussen Bulgarije en Griekenland (1925)

In de herfst van 1925 ontstond er een op het eerste gezicht onschuldig grensincident, dat de staatshoofden van Europese landen later aanleiding voor bezorgdheid gaf. Op 19 oktober vond er een incident plaats in de buurt van Demir-Kapu, waar zich grensposten van Griekenland en Bulgarije bevonden. Door tegenovergestelde verhalen is het onduidelijk hoe het conflict precies is begonnen. Aan de ene kant is er het Bulgaarse verhaal van een Griekse soldaat die zijn hond achterna rende, de grens overstak en toen werd neergeschoten. Aan de andere kant doet het Griekse verhaal de ronde dat het incident begon met het oversteken van de grens door Bulgaarse soldaten en het neerschieten van twee Griekse grensambtenaren.²⁹

Het incident werd door de Grieken als vooropgezet beschouwd: er waren berichten dat Bulgaarse soldaten met een grote groep aanwezig waren geweest tijdens het incident. De houding van de Griekse overheid bemoeilijkte de oprichting van een gemengde commissie, bestaande uit Bulgaarse en Griekse onderzoekers, om te onderzoeken wat er misgegaan was tijdens dit incident. De Griekse overheid zag niets in het voorstel van de Raad van de Volkenbond voor een commissie, omdat er volgens de Griekse inlichtingen nog Bulgaarse troepen op Grieks grondgebied waren. In reactie op deze inlichtingen stelde de Griekse overheid een ultimatum aan de Bulgaarse overheid waarin ze excuses eiste, een straf voor de schuldigen en een boete als compensatie voor de familie van de omgekomen soldaten.³⁰ Hoewel er door de Volkenbond aan beide landen werd geadviseerd om het conflict op een gematigde wijze op te lossen, leek Griekenland zich hier weinig van aan te trekken. Het Griekse leger trok op 22 oktober Bulgaars gebied binnen. Omdat Bulgarije een gedemilitariseerd land was kon het niets inbrengen tegen de Griekse agressie, bovendien adviseerden grote mogendheden zoals Groot-Brittannië en Frankrijk, Bulgarije dringend om zich niet te laten provoceren.³¹

Hoewel er nog geen aanvraag was gedaan aan de Volkenbond voor bemiddeling, hield de Raad van de Volkenbond zich al wel met het conflict bezig, omdat de kans was op verdere escalatie aanwezig was die de vrede op de Balkan kon bedreigen. Toen Bulgarije eenmaal een aanvraag deed aan de Volkenbond om het conflict via de Raad op te lossen, werd dit verzoek gehonoreerd. Bulgarije stelde zich meegaand op in de onderhandelingen, maar Griekenland bleef eisen stellen, zoals het vertrek van Bulgaarse troepen uit het gebied. Waarnemend president van de Volkenbond, Aristide Briand, zond een kort maar krachtige boodschap naar Athene en Sofia, waarin hij stelde dat er op 26 oktober een speciale vergadering van de Raad bijeengeroepen zou worden om dit conflict te bespreken.³² Hij herinnerde beide landen eraan dat bij het lidmaatschap van de Volkenbond bepaalde regels hoorden, zoals het opvolgen van artikel 12 uit het convenant. Dit artikel hield in dat lidstaten zich niet moesten verlagen tot oorlog met elkaar of met een staat

²⁹ Barros, 'The Greek-Bulgarian incident of 1925', 355.

³⁰ Ibidem, 356.

³¹ Ibidem, 359-360.

³² Walters, *A history of the League of Nations*, 311-312.

buiten de Volkenbond.³³ Wanneer dit artikel werd overschreden zouden er sancties komen. Over deze mogelijke sancties werd al langer nagedacht en ze bestonden uit het diplomatiek uitsluiten van de agressor en het instellen van handelsverboden.³⁴ Het bleek niet nodig om de sancties in te zetten; Bulgarije en Griekenland accepteerden uiteindelijk een voorstel van de Volkenbond dat bestond uit een wapenstilstand, terugtrekking van Griekse troepen uit Bulgaars gebied en een boete van 45.000 pond voor Griekenland.³⁵

De oplossing van het conflict tussen Bulgarije en Griekenland werd beschouwd als een succes voor de Volkenbond. Door de bemiddeling van de Volkenbond in een vroeg stadium van het conflict werd verdere escalatie voorkomen. Door deze vroege bemiddeling van de Volkenbond werd het conflict tussen Bulgarije en Griekenland voor Nederland geen prioriteit. Pas op het moment dat het conflict zou verergeren zou het belangrijk zijn geworden voor Nederland, omdat er dan chaos op de Balkan zou ontstaan en de Nederlandse belangen in gevaar zouden komen.³⁶

De positie van het Ministerie van Buitenlandse Zaken

In Nederland bestond er weinig belangstelling voor het conflict tussen Bulgarije en Griekenland. Pas toen er sancties toegepast zouden gaan worden, werd het conflict relevant voor Nederland. De rol van Nederland was wederom gering, omdat de meer invloedrijke landen, zoals Frankrijk en Groot-Brittannië hier de leiding namen. Dit blijkt uit een memorandum dat Arthur Salter, Brits politicus, verstuurde aan het Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken waarin de mogelijke sancties werden besproken. Hieruit wordt duidelijk dat er voorstellen waren om Frankrijk, Groot-Brittannië en Italië schepen te laten sturen naar Griekenland in combinatie met het terughalen van de ambassadeurs uit Athene. Als Griekenland zou volharden in de agressie tegen Bulgarije, zouden er nog meer sancties opgelegd kunnen worden waarin ook Nederland een rol had kunnen spelen. Maar door de bemiddeling van de Volkenbond, zoals hierboven beschreven, was het niet meer aan de orde om de sancties toe te passen.³⁷

Een gevolg van de bemiddeling in het conflict tussen Bulgarije en Griekenland was dat de individuele lidstaten van de Volkenbond geen positie hoefden in te nemen in het conflict. Dit wijst op een groot vertrouwen in de werking van de Volkenbond, aangezien een escalatie van het conflict tussen Bulgarije en Griekenland had kunnen zorgen voor chaos op de Balkan. Ook de Nederlandse gezant in Athene schreef weinig over het conflict. Zijn politieke rapporten gingen vooral over de politieke situatie in Griekenland, de winst van de communisten, het dictatorschap en welke partij het leger steunde, maar niet over het conflict dat zich gelijktijdig afspeelde tussen Griekenland en Bulgarije. Dit illustreert dat er vanuit het Ministerie van

³³ Barros, 'The Greek-Bulgarian incident of 1925', 366.

³⁴ Ibidem, 376.

³⁵ Walters, *A history of the League of Nations*, 313.

³⁶ Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: Geheime Rapporten en Kabinetsrapporten, 1868-1940, nummer toegang 2.05.19, inventarisnummer 199.

³⁷ Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: A-dossiers, nummer toegang 2.05.03, inventarisnummer 1556, Memorandum. The Greco-Bulgar incident "sanctions" by Sir A. Salter, oktober 1925.

Buitenlandse Zaken een hoge mate van vertrouwen was in de werking van de Volkenbond. Als dit niet zo was geweest, had het Ministerie van Buitenlandse Zaken om meer informatie gevraagd over de reactie van Griekse politici op het conflict, zoals werd gedaan in het Pools-Russisch conflict.³⁸

De positie van de Tweede Kamer

Hoewel er vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken weinig aandacht werd besteed aan het conflict tussen Bulgarije en Griekenland, werd het conflict wel besproken in de Tweede Kamer. In vergaderingen werden het conflict en de reactie van de Volkenbond erop vaak als voorbeeld gebruikt om te illustreren dat de Volkenbond een positieve uitwerking had op de internationale vrede. Tweede Kamer lid Willem Vliegen van de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP), stelde dan ook dat duidelijk was gebleken dat de Volkenbond nuttig was, omdat zonder de Volkenbond verschillende conflicten geëscaleerd zouden zijn tot oorlogen. De Volkenbond had een doorslaggevende rol gespeeld in het oplossen van het conflict tussen Bulgarije en Griekenland, en men moest volgens Vliegen de bilaterale verdragen die werden afgesloten met argusogen bekijken. De bilaterale verdragen ondermijnden volgens hem de werking van de Volkenbond, terwijl de Raad van de Volkenbond duidelijk had laten zien dat het goed in staat was te bemiddelen in conflicten.³⁹

Er was echter ook kritiek op het feit dat het ontwapende Bulgarije niet kon terugvechten. Verschillende leden van de Tweede Kamer stelden daarom dat het leek alsof soevereine landen geen recht meer hadden op zelfverdediging wanneer ze lid waren van de Volkenbond. Volgens Goswijn Willem Sannes, lid van de SDAP en de Tweede Kamer, was hier geen sprake van en werden de woorden van Aristide Briand over conflicten niet op de juiste manier geïnterpreteerd. Landen behielden hun recht op zelfverdediging, hoewel die zelfverdediging in het verleden vaak bleek uit te lopen op veel grotere conflicten waarover de betrokken landen de controle verloren. In het specifieke conflict tussen Bulgarije en Griekenland besloot de regering van Bulgarije dan ook om zich niet te verdedigen met geweld, hoewel dat wettelijk toelaatbaar zou zijn geweest, maar in plaats daarvan de Raad van de Volkenbond te vragen om bemiddeling. Hoewel er tot dan veel kritiek was op het gebrek aan resultaat van de Raad van de Volkenbond, liet de Raad volgens Sannes in dit geval zien dat de kritieken niet gerechtvaardigd waren.⁴⁰

In tegenstelling tot de visie van de SDAP stelde Casper Andries Lingbeek van de Hervormd-Gereformeerde Staatspartij (HGSP), in een discussie over de ontwapening van Nederland, dat de gedachte onjuist is dat de Volkenbond aan alle oorlogen wel een einde zou maken. Hij achtte het niet onmogelijk dat

³⁸ Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: Geheime Rapporten en Kabinetsrapporten, 1868-1940, nummer toegang 2.05.19, inventarisnummer 199.

³⁹ Staten – Generaal Digitaal. Parlementaire documenten uit de periode 1814-1995, 11de vergadering van de Tweede kamer, 10 november 1925, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=sgd%3Ampg21%3A19251926%3A0000312> / (geraadpleegd 14 maart 2019) 227.

⁴⁰ Staten – Generaal Digitaal. Parlementaire documenten uit de periode 1814-1995, 50ste vergadering van de Tweede Kamer, 1 maart 1927, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=sgd%3Ampg21%3A19261927%3A0000401> / (geraadpleegd 14 maart 2019) 1578-1578.

de Volkenbond in enkele gevallen een oorlog zou kunnen voorkomen, maar hij ging er ook vanuit dat de belangen van de grote machten hoe dan ook ooit met elkaar zouden botsen. Daar zou de Volkenbond weinig tegen uit kunnen halen. Dat er een conflict tussen twee kleinere staten was opgelost door hulp vanuit de Raad van de Volkenbond was volgens Lingbeek reden tot dankbaarheid, maar Nederland moest er niet vanuit gaan dat grotere conflicten op een en dezelfde manier door de Raad van de Volkenbond opgelost konden worden.⁴¹

Conclusie

In de eerste hypothese van dit onderzoek werd gesteld dat de reacties vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken op de rol van de Volkenbond kritischer zouden zijn, dan de reacties vanuit de Tweede Kamer op de rol van de Volkenbond in het conflict tussen Bulgarije en Griekenland. Er kan worden gesteld dat er vanuit de Nederlandse politiek weinig interesse was voor het conflict tussen Bulgarije en Griekenland. Dit had te maken met de vroege interventie van de Volkenbond en het gebrek aan Nederlandse belangen in het gebied. Er werd vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken dan ook geen verzoek gedaan aan de Nederlandse gezant in Athene om inlichtingen te verschaffen over het conflict, wat wel gebeurde bij het Pools-Russische conflict. De beperkte betrokkenheid van het Ministerie van Buitenlandse Zaken laat vertrouwen zien in de werking van de Raad van de Volkenbond. Door de Tweede Kamer werd er weinig aandacht besteed aan het conflict. Er kwam pas aandacht voor toen het conflict werd opgelost met behulp van de Volkenbond. De omgang met de spanningen tussen Bulgarije en Griekenland werd in de vergaderingen van de Tweede Kamer vaak als voorbeeld genoemd van een overwinning van de Raad van de Volkenbond. Volgens de Kamerleden was de Volkenbond nodig voor het handhaven van de vrede, want de Raad van de Volkenbond had zich in het conflict tussen Bulgarije en Griekenland weer bewezen als nuttig instituut.

Ondanks het vertrouwen keken Nederlandse politici niet met louter optimisme naar de toekomst van de Volkenbond. Wanneer een conflict zou ontstaan tussen de grote machten uit de Volkenbond, zou de Volkenbond daar weinig tegen kunnen inbrengen. De reacties van de leden uit de Tweede Kamer tonen een sterk vertrouwen in de Raad van de Volkenbond, maar met de nuance dat het ging om een kleinschalig conflict en dat de Volkenbond minder zou kunnen uitrichten tegenover grotere landen.

In de tweede hypothese van dit onderzoek werd gesteld dat de locatie van het conflict van belang zou zijn voor de reacties uit de Nederlandse politiek. Het conflict tussen Bulgarije en Griekenland speelde weliswaar in Europa af, maar de Nederlandse politiek had weinig economische belangen in dat gebied, er bestond zelfs geen Nederlands gezantschap in Bulgarije. Daarom was het voor het Ministerie van Buitenlandse Zaken en de leden van de Tweede kamer geen prioriteit om zich te mengen in het conflict

⁴¹ Staten – Generaal Digitaal. Parlementaire documenten uit de periode 1814-1995, 50ste vergadering van de Tweede Kamer, 1 maart 1927, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=sgd%3Ampg21%3A19261927%3A0000401> / (geraadpleegd 14 maart 2019) 1572.

tussen Bulgarije en Griekenland. Naar alle waarschijnlijkheid waren de Nederlandse belangen gegroeid op het moment dat de Volkenbond niet zo vroeg had ingegrepen en het conflict was geëscaleerd. De Nederlandse politiek had zich dan meer beziggehouden met het conflict, omdat het zich relatief dichtbij afspeelde en uiteindelijk een invloed kon hebben op Nederland zelf. De Volkenbond speelde echter al vroeg een bemiddelende rol speelde tussen Bulgarije en Griekenland, waardoor het conflict niet verder escaleerde en er geen actie nodig was vanuit de Nederlandse politiek.

Hoewel er in de derde hypothese van dit onderzoek werd gesteld dat er een daling in het vertrouwen van de Nederlandse politiek in de werking van de Volkenbond waargenomen kon worden. Blijkt uit de acties vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken dat er een groot vertrouwen was in de werking van de Raad van de Volkenbond. Dit vertrouwen is gegroeid van af het enigszins wankel begin van de Volkenbond in 1919. Ook had de Volkenbond in 1925 al laten zien dat het een nuttig instituut kon zijn voor de lidstaten. Na het oplossen van het conflict tussen Bulgarije en Griekenland steeg het vertrouwen in de Volkenbond nog meer onder de Nederlandse politiek.

Het conflict tussen Italië en Ethiopië (1935-1936)

In de aanloop naar het conflict tussen Italië en Ethiopië van 1935-1936 lieten sommige politici in Rome zich al uit over mogelijke gebiedsuitbreiding van Italië. Benito Mussolini, dictator van Italië, zag namelijk dat andere Europese landen een groter overzees gebied in bezit hadden dan Italië en hier moest volgens hem verandering in komen.⁴² Al eerder, in 1896, had Italië gepoogd om Ethiopië binnen te vallen. Toen leed het Italiaanse leger een nederlaag. Om het Italiaanse gebied uit te breiden en de nederlaag te wreken, focuste de Italiaanse regering zich in 1935 opnieuw op de onderwerping van Ethiopië.⁴³

De aanloop naar het conflict begon al in 1934, in de stad Wal Wal. De stad was gelegen in Ethiopisch gebied dat Italië had ingenomen. Op elke kaart was Wal Wal in Ethiopisch gebied ingetekend, maar de Italiaanse troepen die daar aanwezig waren, ontkenden dit. Ze raakten slaags met de Ethiopische troepen. Het leek aanvankelijk een klein grensconflict, maar het escaleerde door de eisen die Mussolini stelde aan Ethiopië. De eisen bestonden onder andere uit een excuses en een hoge boete. In reactie op deze eisen meldde de keizer van Ethiopië, Haile Selassie, het conflict bij de Volkenbond. Daarbij stelde Selassie zelfs dat wanneer zou blijken dat zijn troepen fout zaten, hij daarvoor de verantwoordelijkheid op zich zou nemen en de eisen van Mussolini zou inwilligen. Mussolini gaf geen gehoor aan Selassies verzoek tot overleg. Er werd een commissie ingesteld door de Raad van de Volkenbond die moest uitzoeken waar de schuld van het conflict bij Wal Wal precies lag; niettemin mobiliseerde het Italiaanse leger zich verder en trok het steeds dieper Oost-Afrika in. Op 3 oktober in 1935 trokken de Italiaanse troepen verder Ethiopië in en begon de tweede Italiaans-Ethiopische oorlog.⁴⁴

Selassie deed opnieuw een poging het conflict op te lossen via de Volkenbond. Ook hield Anthony Eden, minister van Groot-Britannie, overtuigende speeches om sancties tegen Italië in te stellen. De sancties zouden moeten inhouden dat er geen wapens verhandeld of leningen verstrekt mochten worden aan Italië, naast een gedeeltelijk export- en importverbod.⁴⁵ De uitslag van de stemming over deze sancties was niet unaniem, wat ertoe leidde dat lidstaten zelf mochten beslissen of ze de sancties toepasten.⁴⁶ De Verenigde Staten, Duitsland, Brazilië en Japan, die buiten de Volkenbond vielen, deden al niet mee aan de sancties. Daardoor hadden de sancties weinig effect op Italië.

De troepen uit Ethiopië maakte geen kans tegen het moderne leger van Italië en ze werden spoedig onder de voet gelopen. Mussolini wilde een snelle overwinning bereiken om de instelling van strengere sancties vanuit de Volkenbond voor te zijn.⁴⁷ Hij was zich er namelijk van bewust dat mogelijke sancties op olie wél een impact konden hebben op Italië. Uiteindelijk werden mogelijke sancties op olie steeds uitgesteld

⁴² Harry Forrest Lupold, 'Italo-Ethiopian war - 1935-1936' *Social Studies* 61:5 (1970) 213-219.

⁴³ John P. McKay e.a., *A history of western society*, (Boston-New York 2014) 918.

⁴⁴ Lupold, 'Italo-Ethiopian war', 213-219.

⁴⁵ Van Diepen, *Voor Volkenbond en vrede*, 198.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Lupold, 'Italo-Ethiopian war', 218.

door Groot Brittannië en Frankrijk.⁴⁸

In mei 1936 moest Selassie vluchten uit Ethiopië, dat geannexeerd werd door Italië. Hoewel er vanuit veel landen sancties waren ingesteld tegen Italië, werden die na de snelle inname van Ethiopië weer ingetrokken. De sancties hadden de Italiaanse troepen niet gestopt om Ethiopië in te nemen en door de dreiging van Mussolini om uit de Volkenbond te stappen, speelde hij in op de vrees van andere lidstaten. Mede hierdoor offerden deze lidstaten Ethiopië op voor de vrede in Europa en het behoud van vriendschappelijke banden met Italië.⁴⁹

Ook Nederland trok de opgelegde sancties weer in ten behoeve van het behoud van de goede band met Italië, hoewel Nederland aan het begin van de Italiaans-Ethiopische oorlog een ander standpunt had. Want hoewel ook Nederland overzeese gebieden had, moest het volgens Nederlandse politici duidelijk zijn dat een lidstaat na de aanvaarding van het lidmaatschap van de Volkenbond, niet zomaar met geweld een ander land kon koloniseren. Hier moest de Volkenbond volgens Nederland dan ook hard tegen optreden. Niet alleen om de regels op te volgen, maar ook omdat het een bedreiging voor Nederland zou kunnen betekenen als andere landen de Nederlandse overzeese gebieden zouden proberen binnen te vallen.⁵⁰

⁴⁸ George W. Baer, 'Sanctions and security. The League of Nations and the Italian-Ethiopian war, 1935-1936,' *International Organization* 27:2 (Wisconsin 1973) 165-179, aldaar 165.

⁴⁹ Baer, 'Sanctions and security', 171-175.

⁵⁰ Van Diepen, *Voor Volkenbond en vrede*, 201.

De positie van het Ministerie van Buitenlandse Zaken

Hard optreden door de Volkenbond werd nodig geacht door de Nederlandse regering, hoewel het vertrouwen in de Volkenbond in 1935 sterk was aangetast. Het dalende vertrouwen in de Volkenbond kwam al in de beginfase van het conflict tussen Italië en Ethiopië aan het licht, toen duidelijk werd dat de Raad van de Volkenbond de Italiaanse regering ruimte gaf om zich voor te bereiden op een oorlog tegen Ethiopië.⁵¹ Het dalende vertrouwen in de Raad van de Volkenbond is duidelijk terug te zien in de politieke rapporten die vanuit het Nederlandse gezantschap uit Rome werden gestuurd aan het Ministerie van Buitenlandse Zaken. In Rome werden de ontwikkelingen in de verhouding tussen Italië en Ethiopië nauwlettend in de gaten gehouden. Al vanaf de eerste indicatie van een mogelijk conflict tussen beide partijen, verschaftte het gezantschap informatie aan het Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken.

In de aanloop naar het conflict tussen Italië en Ethiopië berichtte het Nederlandse gezantschap dat er vanuit Italië geen aanval werd beoogd op Ethiopië.⁵² Desondanks werden de spanningen tussen Italië en Ethiopië wel topprioriteit van het gezantschap van Nederland in Rome. Een van de redenen hiervoor was dat escalatie van het conflict Nederland zou meebrengen in een oorlog in een vrijwel onbekend gebied. Daarnaast kon een mogelijk conflict tussen Ethiopië en Italië grote problemen opleveren voor de jonge Europese vrede. De Italiaanse minister van Buitenlandse Zaken stelde zelfs dat men niet tegelijk vrienden kon zijn in Europa en elkaar in de steek kon laten in Afrika. Deze uitspraak van de Italiaanse minister van Buitenlandse Zaken impliceerde dat de situatie in Afrika grote gevolgen kon hebben voor de situatie in Europa. Echter, op 8 maart 1935 schreef het Nederlands gezantschap in een politiek rapport vanuit Rome dat Italië een botsing met de Volkenbond wilde vermijden. Desondanks waren veel lidstaten al van mening dat de Volkenbond Italië er niet van zou kunnen weerhouden Ethiopië binnen te vallen.⁵³

Tegen de wil van Mussolini werd de kwestie over Wal Wal een aangelegenheid voor de Raad van de Volkenbond; Selassie deed immers het verzoek aan de Raad om te bemiddelen. Dit leidde ertoe dat nu landen van de Kleine Entente (Roemenië, Joegoslavië en Tsjecho-Slowakije), die bij een bilateraal conflict neutraal gebleven zouden zijn, hun trouw aan het Volkenbond Pact uitspraken.⁵⁴ De Nederlandse regering realiseerde zich al snel na de oorlogsverklaring op 3 oktober 1935 dat het conflict tussen Italië en Ethiopië een belangrijke beproeving was voor de Volkenbond.⁵⁵ De Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken, De Graeff, stelde zich erg kritisch op over de actie van Mussolini in Ethiopië en berichtte aan Bernard Montgomery, Britse kolonel, dat het lot van de Volkenbond bezegeld zou zijn wanneer de Raad van de

⁵¹ Van Diepen, *Voor Volkenbond en vrede*, 195.

⁵² Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: Geheime Rapporten en Kabinetsrapporten, 1868-1940, nummer toegang 2.05.19, inventarisnummer 288, politiek rapport van de Nederlandse gezant in Rome (Jacob Adriaan Nicolaas Patijn) aan de minister van Buitenlandse Zaken (Andries Cornelis Dirk de Graeff), 14 februari 1935.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ NL-HaNA, BuZa/ Kabinetsarchief Politieke Rapportage, 2.05.19, inv.nr. 288, politiek rapport van de tijdelijk zaakgelastigde in Rome aan de Minister van Buitenlandse Zaken (Andries Cornelis Dirk de Graeff), 21 september 1935.

⁵⁵ Van Diepen, *Voor Volkenbond en vrede*, 200.

Volkenbond geen daadkrachtige houding zou aannemen.⁵⁶ De uitspraken van De Graeff laten zien dat hij een afnemend vertrouwen had in de Volkenbond; toch was hij van mening dat het behouden van de Volkenbond voor de collectieve veiligheid van belang was, hoewel de Raad van de Volkenbond naar zijn mening niet optimaal functioneerde.⁵⁷

Vlak na het officiële begin van de oorlog, op 3 oktober 1935, rapporteerde de Nederlandse gezant uit Rome in de politieke rapporten over het verminderde gezag van de Volkenbond in het conflict. Zo werd er op 24 oktober 1935 een rapport geschreven vanuit het Nederlands gezantschap in Rome naar het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Hierin werd beschreven dat alleen de Engelse vloot in de Middellandse zee Mussolini nog in toom hield. De gezant hoopte dat de economische sancties hun werk zouden doen, omdat het gezag van de Volkenbond anders sterk zou worden aangetast door het niet tegenhouden van de Italiaanse agressie.⁵⁸

In navolging van de wens van Italië probeerden de diplomaten uit Frankrijk en Groot-Brittannië het conflict buiten de Volkenbond op te lossen. Beide landen stelden een vredesvoorstel op waarin Ethiopië een deel van zijn grondgebied zou afstaan aan Italië. Dit voorstel diende vooral de belangen van Frankrijk, Groot-Brittannië en Italië, ten koste van de soevereiniteit van Ethiopië. Volgens de Nederlandse gezant zou Mussolini deze voorstellen willen aannemen, al zou de Raad van de Volkenbond er niet mee instemmen. Omdat de Volkenbond de verdediging van de aangevallen staat al had aanvaard, leek het de gezant onwaarschijnlijk dat een regeling met een positieve uitkomst voor Italië verdedigbaar zou zijn.⁵⁹ Wel moest er volgens de gezant onderkend worden dat wanneer het Frans-Engelse voorstel zou worden afgewezen, Italië door zou gaan met de oorlog tegen Ethiopië en dat het verzet van de Volkenbond weinig te betekenen had.⁶⁰

Uit de rapporten van de Nederlandse gezant in Bern blijkt dat tijdens de vergaderingen van de Raad van de Volkenbond niemand een poging deed om Italië als de schuldige aan te wijzen. Het was volgens de gezant het bewijs dat de Raad van de Volkenbond Italië ervoor beloofde dat het lid bleef van de Volkenbond.⁶¹ Daarnaast bleek uit de afwikkeling van het conflict tussen Italië en Ethiopië dat de kleine lidstaten van de Volkenbond, die meededen met de maatregelen, niet konden rekenen op hulp en bijstand van de Volkenbond wanneer ze aangevallen zouden worden.⁶² De officiële annexatie van Ethiopië op 9 mei 1936 betekende voor het Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken dat de Raad van de Volkenbond niet in

⁵⁶ Van Diepen, *Voor Volkenbond en vrede*, 199-200.

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ NL-HaNA, BuZa/ Kabinetsarchief Politieke Rapportage, 2.05.19, inv.nr. 288, politiek rapport van de Nederlandse gezant in Rome (Jacob Adriaan Nicolaas Patijn), aan de Minister van Buitenlandse Zaken (Andries Cornelis Dirk de Graeff), 24 oktober 1935.

⁵⁹ NL-HaNA, BuZa/ Kabinetsarchief Politieke Rapportage, 2.05.19, inv.nr. 288, politiek rapport van de Nederlandse gezant in Rome (Jacob Adriaan Nicolaas Patijn) over de Fransch-Engelsche voorstellen, aan de Minister van Buitenlandse Zaken (Andries Cornelis Dirk de Graeff), 15 december 1935.

⁶⁰ Ibidem.

⁶¹ NL-HaNA, BuZa/ A-dossiers, 2.05.03, inv.nr. 1615, Afschrift rapportage geschild Italië-Abessinië door de Nederlandse gezant in Bern (Carel van Rappard) aan de minister van Buitenlandse Zaken (Andries Cornelis Dirk de Graeff), 21 april 1936.

⁶² Ibidem.

staat was geweest om actuele problemen op te lossen. Dit versterkte in Nederland het gevoel dat de Volkenbond in nood verkeerde.⁶³

De positie van de Tweede Kamer

Ook in de Tweede Kamer daalde het vertrouwen in de Volkenbond. Het conflict tussen Italië en Ethiopië vond plaats op het moment dat Nederland een groot gedeelte van het vertrouwen in de Bond had verloren ondanks het succes vlak ervoor in het Saargebied.⁶⁴ De vertwijfeling over de Volkenbond was duidelijk waar te nemen in de reacties van de Tweede Kamerleden op het conflict. Kamerleden van de grote partijen uit het kabinet Colijn III (ARP, CHU, en de VDB) lieten zich echter nog positief uit over de Volkenbond.

Zo stelde Dolf Joekes (VDB) dat de Volkenbond in 1935 weliswaar niet op de juiste manier functioneerde, maar dat men zonder de Volkenbond nog veel slechter af zou zijn.⁶⁵ Het was volgens hem dan ook van groot belang alle krachten in de Volkenbond te investeren om de onrechtmatige oorlog in Ethiopië te stoppen. In de vergadering op 11 november 1936 stelde Joekes opnieuw dat de Volkenbond te zwak was om de oorlog te stoppen, al zag hij daarin nog geen reden om te breken met de Volkenbond. Volgens Joekes moest Nederland bouwen aan de Volkenbond en die niet verder afbreken.⁶⁶ Van de ARP sloot Jannes Johannes Cornelis van Dijk zich aan bij het standpunt van Joekes. Van Dijk stelde in de vergadering van de Tweede kamer op 27 november 1936 dat de Italiaans-Ethiopische oorlog een tragisch voorbeeld was van het falen van de Volkenbond. Toch had de Volkenbond volgens Van Dijk ook nuttig werk verricht en hij stelde de vraag wat er nu moest gebeuren om de Volkenbond weer op te bouwen. Hier sloot ook Steven Edzo Broeils Bierema van de Liberale Staatspartij "De Vrijheidsbond" zich bij aan. Bierema stelde in diezelfde vergadering dat er in sommige kringen over de Volkenbond werd gesproken als een machteloos instituut. Daar was Bierema het niet mee eens, hij was van mening dat de Nederlandse politiek alle krachten moest gebruiken om de Volkenbond in stand te houden en te versterken.⁶⁷ Verschillende kleinere partijen sloten zich hierbij aan, zoals de Communistische Partij en de SDAP. David Joseph Wijnkoop van de Communistische Partij was van mening dat alle middelen gebruikt moesten worden om de oorlog te stoppen. Hij was het echter niet eens met het standpunt van de regering die zich volledig bij de uitspraken van de Volkenbond wilde aansluiten.⁶⁸ Ook Johan Willem Albarda (SDAP) bleef positief over de toekomst van de Volkenbond. Er was volgens hem maar één weg die gevolgd kon worden om vrede te bereiken en dat was de

⁶³ Van Diepen, *Voor Volkenbond en vrede*, 201-224.

⁶⁴ Ibidem, 199-200.

⁶⁵ Staten – Generaal Digitaal. Parlementaire documenten uit de periode 1814-1995, 17de vergadering van de Tweede Kamer, 19 november 1935, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=sgd%3Ampeg21%3A19351936%3A0000513> / (geraadpleegd 14 maart 2019) 450.

⁶⁶ Staten – Generaal Digitaal. Parlementaire documenten uit de periode 1814-1995, 15de vergadering van de Tweede Kamer, 11 november 1936, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=sgd%3Ampeg21%3A19361937%3A0000518> / (geraadpleegd 14 maart 2019) 306.

⁶⁷ Staten – Generaal Digitaal. Parlementaire documenten uit de periode 1814-1995, 25ste vergadering van de Tweede Kamer, 27 november 1936, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=sgd%3Ampeg21%3A19361937%3A0000528> / (geraadpleegd 14 maart 2019) 660.

⁶⁸ Staten – Generaal Digitaal. Parlementaire documenten uit de periode 1814-1995, 8ste vergadering van de Tweede Kamer, 2 oktober 1935, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=sgd%3Ampeg21%3A19351936%3A0000504> / (geraadpleegd 14 maart 2019) 174.

weg van de Volkenbond. Albarda was van mening dat het in het belang van een klein land was om de weg van de Volkenbond niet te verlaten. Het was volgens hem uitgesloten dat een klein land zich ooit zelfstandig tegenover een grote mogendheid zou kunnen handhaven.⁶⁹

Echter, niet alle kleine partijen waren het eens met de visie uit de regeringspartijen dat de Volkenbond niet functioneerde en dat Nederland toch hulp zou moeten bieden voor het versterken ervan. In de Revolutionair-Socialistische Arbeiderspartij stelde Henk Sneevliet dat het beeld van de Volkenbond als onafhankelijk instituut onjuist was. De grote machten hadden een belangrijke rol in de beslissingen van de Volkenbond, wat vooral nadelig was voor de kleine staten in de Volkenbond.⁷⁰ In diezelfde vergadering sloot Lingbeek van de HGSP zich hierbij aan: hij stelde dat Nederland binnen de Volkenbond afhankelijk was van de genade van andere lidstaten.⁷¹ Al eerder in de vergadering van de Tweede Kamer op 24 oktober 1935, sprak Pieter van Zandt zich namens de SGP uit tegen de Volkenbond. Van Zandt stelde dat het duidelijk was dat de Volkenbond de vrede niet kon garanderen en kleine staten geen bescherming kon bieden. Van Zandt achtte de sancties ontoereikend voor het doel; ook zouden ze schadelijk zijn voor Nederland. Wat volgens van Zandt de machteloosheid van de Volkenbond typeerde was dat er al door verschillende naties was aangegeven dat ze niet zouden participeren in de sancties. De machteloosheid kwam volgens van Zandt omdat de Volkenbond de inslag van Gods woord miste en daarom nooit op de juiste manier zou functioneren.⁷²

Ook binnen de partijen met een positieve visie op de Volkenbond, bleek discussie te bestaan. Johanna Westerman, lid van de Liberale Staatspartij "De Vrijheidsbond", bekritiseerde de vrijheid die werd gegeven aan de grote staten door de Nederlandse regering en de Volkenbond. Ze verwachtte dan ook dat Frankrijk, Groot-Brittannië en Italië het binnen afzienbare tijd eens zouden worden over de nieuwe status van Ethiopië, zonder inspraak van Ethiopië.⁷³

⁶⁹ Staten – Generaal Digitaal. Parlementaire documenten uit de periode 1814-1995, 38ste vergadering van de Tweede Kamer, 12 februari 1936, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=sgd%3Ampg21%3A19351936%3A0000534> / (geraadpleegd 14 maart 2019) 1281.

⁷⁰ Staten – Generaal Digitaal. Parlementaire documenten uit de periode 1814-1995, 26ste vergadering van de Tweede Kamer, 4 december 1935, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=sgd%3Ampg21%3A19351936%3A0000522> / (geraadpleegd 14 maart 2019) 866.

⁷¹ Ibidem, 844.

⁷² Staten – Generaal Digitaal. Parlementaire documenten uit de periode 1814-1995, 10de vergadering van de Tweede Kamer, 24 oktober 1935, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=sgd%3Ampg21%3A19351936%3A0000506> / (geraadpleegd 14 maart 2019) 187.

⁷³ Staten – Generaal Digitaal. Parlementaire documenten uit de periode 1814-1995, 17de vergadering van de Tweede Kamer, 19 november 1935, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=sgd%3Ampg21%3A19351936%3A0000513> / (geraadpleegd op 14 maart 2019) 436.

Conclusie

In de eerste hypothese van dit onderzoek werd gesteld dat de reacties vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken op de rol van de Volkenbond kritischer zouden zijn, dan de reacties vanuit de Tweede Kamer op de rol van de Volkenbond in het Italiaans-Ethiopisch conflict. Dit blijkt niet te kloppen voor het conflict tussen Italië en Ethiopië, er kan namelijk worden gesteld dat de visies op de Volkenbond van het Ministerie van Buitenlandse Zaken en van de partijen in de Tweede Kamer in grote lijnen overeenkomen. Vooral de overeenkomsten tussen de visies van de kleinere partijen uit de Tweede Kamer en het Ministerie van Buitenlandse Zaken zijn duidelijk. Ze deelden de visie dat de Volkenbond niet op de juiste manier functioneerde en de toekomst van de Volkenbond onzeker was. Vooral na de annexatie van Ethiopië in mei 1936 werd er harde kritiek gegeven op het functioneren van de Raad van de Volkenbond en werd de vraag gesteld of Nederland nog wel lid moest blijven. De regeringspartijen deelde deze zware kritiek niet.

Ondanks dat de Tweede Kamerleden van de regeringspartijen zich kritisch uitlieten over de Raad van de Volkenbond, bleven ze bij de conclusie dat Nederland via de Volkenbond er alles aan moest doen om de oorlog tussen Italië en Ethiopië te stoppen. Een verklaring voor deze conclusie na het uiten van harde kritiek op de Volkenbond, is erin gelegen dat de partijen verantwoording moesten afleggen aan hun kiezers. In de eerste jaren van de Volkenbond waren de meeste regeringspartijen voorstanders geweest van de Volkenbond en ze konden tijdens de Italiaans-Ethiopische oorlog niet zomaar hun steun intrekken, ondanks dat de Volkenbond faalde in het bemiddelen van het conflict.

Hoewel het conflict tussen Italië en Ethiopië zich niet binnen Europa afspeelde, waren er wel Nederlandse belangen mee gemoeid. De rol van de locatie in de reacties van de Nederlandse politiek op de rol van de Volkenbond, zoals beschreven in de tweede hypothese van dit onderzoek blijkt hier minder groot te zijn dan eerder werd gesteld. De grote interesse vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken tijdens de spanningen tussen Italië en Ethiopië, al in 1934, laat niet alleen een verminderd vertrouwen in de Volkenbond zien, maar ook de aanwezigheid van sterke Nederlandse belangen. Ten eerste had Nederland goede politieke banden met Italië. Ten tweede had Nederland veel handelscontacten in Italië en werd er veel geïmporteerd en geëxporteerd. Ten slotte had Nederland belang bij hard optreden van de Raad van de Volkenbond tegen Italië, omdat de Volkenbond kon laten zien dat het kleine, zwakkere staten kon beschermen tegen de agressie van grotere en meer invloedrijke lidstaten. Door deze verschillende belangen was Nederland gebaat bij een snelle oplossing van het conflict door de Raad van de Volkenbond. Toen dit niet lukte en de politieke banden met Italië verslechterden, werd de nieuwe situatie door Nederland toch snel geaccepteerd: in mei 1936 werden de sancties tegen Italië ingetrokken. Hoewel het conflict zich buiten Europa afspeelde had het grote invloed op de Europese landen, omdat die werden meegetrokken door de Volkenbond of door koloniale belangen rondom Ethiopië. Uiteindelijk werd de onafhankelijkheid van Ethiopië opgegeven voor het behoud van de Europese vrede.

Voor Nederland kwam het conflict tussen Italië en Ethiopië op een moment waarin het vertrouwen in de Volkenbond erg laag was. Het optimisme uit de jaren twintig had in de jaren dertig plaatsgemaakt voor

terughoudendheid ten aanzien van de Volkenbond. Zelfs het vertrouwen van de minister van Buitenlandse Zaken, De Graeff, was veel minder dan eerder. De daling van het vertrouwen in het functioneren van de Volkenbond door de Nederlandse politiek werd ook gesteld in de derde hypothese van dit onderzoek. Voor de Nederlandse politiek was het conflict tussen Italië en Ethiopië een krachtmeting voor de Volkenbond. Het falen van de Raad van de Volkenbond in het oplossen van het conflict tussen Italië en Ethiopië versterkte in Nederland het gevoel dat de Volkenbond in problemen verkeerde. Het falen van de Volkenbond om het conflict tussen Italië en Ethiopië op te lossen had ook als gevolg dat Nederland met vijf andere voormalig neutrale landen en Finland bijeenkwam op negen mei 1936. Op basis van deze bijeenkomst presenteerden ze op één juli in de Algemene Vergadering dat ze de sanctie-regel voortaan als facultatief zouden zien.⁷⁴

⁷⁴ Van Diepen, *Voor Volkenbond en vrede*, 230.

Eindconclusie

In dit onderzoek werden de reacties vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken en van de leden uit de Tweede kamer op de rol van de Volkenbond in conflictsituaties geanalyseerd. Met behulp van deze analyse werden er drie hypothesen getoetst en werd er een beter beeld gecreëerd van de positie van het Ministerie van Buitenlandse Zaken en de Tweede kamer in de Pools-Russische oorlog, de Italiaans-Ethiopische oorlog en het conflict tussen Bulgarije en Griekenland.

De eerste hypothese waarin werd gesteld dat er een duidelijke discrepantie zou zijn tussen de reacties vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken en de leden van de Tweede Kamer op de rol van de Volkenbond is juist gebleken. Hoewel er een nuance moet worden aangebracht, het verschil tussen de reacties was namelijk niet opzienbarend.

In de Pools-Russische oorlog hield het Ministerie van Buitenlandse Zaken zich vooral bezig met de mogelijke consequenties van de oorlog en weinig met de rol van de Volkenbond, terwijl er in de Tweede Kamer wel sprake was van kritiek op de houding van de Volkenbond tijdens het conflict tussen Polen en Rusland. Hetzelfde geldt voor het conflict in 1925 tussen Bulgarije en Griekenland, waar het Ministerie van Buitenlandse Zaken zich afzijdig hield ten aanzien van de Volkenbond en het conflict. Ook in de Tweede Kamer is dit het geval en werd het conflict pas besproken toen het al opgelost was met behulp van de Volkenbond. Het conflict tussen Bulgarije en Griekenland werd door de leden van de Tweede Kamer vaak als voorbeeld genomen voor het nut van de Volkenbond. Een verandering in de reacties van het Ministerie van Buitenlandse Zaken en de leden van de Tweede Kamer is waarneembaar tijdens het conflict tussen Italië en Ethiopië. Vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken werd er in de politieke rapporten harde kritiek gegeven op het functioneren van de Volkenbond en de toekomst ervan. De kleinere partijen uit de Tweede Kamer deelde de kritieken die werden gegeven door het Ministerie van Buitenlandse Zaken, maar de regeringspartijen waren een stuk positiever over de Volkenbond.

De tweede hypothese waarin werd gesteld dat wanneer het conflict zich afspeelt in Europa, er in hogere mate Nederlandse belangen mee zouden spelen. Deze belangen zouden invloed hebben op de mate van kritiek in de reacties op de rol van de Volkenbond. De hypothese in dit onderzoek naar de drie conflicten is niet juist gebleken. Het conflict tussen Bulgarije en Griekenland vond plaats binnen Europa en de reacties vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken en de Tweede Kamer waren er nauwelijks. Dit geldt ook voor het conflict tussen Polen en Rusland, terwijl dat conflict zich in Oost-Europa afspeelde. Opvallend is dat de reacties vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken en de leden van de Tweede Kamer omvangrijk waren bij het conflict tussen Italië en Ethiopië, terwijl dit conflict buiten Europa plaatsvond. De agressor was hier echter een groter Europees land.

De derde hypothese waarin werd gesteld dat de reacties op de rol van de Volkenbond vanuit het Ministerie van Buitenlandse Zaken en de leden van de Tweede Kamer na 1930 steeds kritischer zouden worden, blijkt naar aanleiding van dit onderzoek juist te zijn. De reacties van het Ministerie en de leden van de Tweede Kamer waren in het conflict tussen Polen en Rusland van 1919-1921 overwegend positief of

afwezig. Hetzelfde geldt voor de reacties op het conflict tussen Bulgarije en Griekenland in 1925. Hiertegenover staan de reacties van het Ministerie van Buitenlandse Zaken en de leden van de Tweede Kamer in het conflict tussen Italië en Ethiopië van 1935-1936, die bestonden uit veel kritiek op de Volkenbond. Dit was een gevolg van de eerdere gefaalde pogingen in conflictbemiddeling van de Volkenbond en de economische crisis die plaatsvond vanaf 1929.

Al met al kan er een duidelijke afname worden vastgesteld in het vertrouwen in de functionering van de Volkenbond als conflictbemiddelaar. De daling in het vertrouwen is ook sterk terug te zien in de hogere mate van discrepantie tussen de reacties van het Ministerie van Buitenlandse Zaken en de Tweede Kamer in het conflict tussen Italië en Ethiopië van 1935-1936. De conflicten die zich afspeelden in de jaren twintig van de 20^e hebben dit veel minder sterk, omdat toen ook het vertrouwen in de Volkenbond toen nog aanwezig was.

Bibliografie

Bronnen Staten-Generaal Digitaal

- Staten – Generaal Digitaal. Parlementaire documenten uit de periode 1814-1995, Aanhangsel tot het verslag van de handelingen der Tweede Kamer, 26 juli 1926,
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=sgd%3Ampeg21%3A19191920%3A0000926/> (geraadpleegd 14 maart 2019).
- Staten – Generaal Digitaal. Parlementaire documenten uit de periode 1814-1995, 20ste vergadering van de Tweede Kamer, 11 november 1921,
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=sgd%3Ampeg21%3A19211922%3A0000516/> (geraadpleegd op 14 maart 2019).
- Staten – Generaal Digitaal. Parlementaire documenten uit de periode 1814-1995, 11de vergadering van de Tweede kamer, 10 november 1925,
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=sgd%3Ampeg21%3A19251926%3A0000312/> (geraadpleegd op 14 maart 2019).
- Staten – Generaal Digitaal. Parlementaire documenten uit de periode 1814-1995, 50ste vergadering van de Tweede Kamer, 1 maart 1927,
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=sgd%3Ampeg21%3A19261927%3A0000401/> (geraadpleegd 14 maart 2019).
- Staten – Generaal Digitaal. Parlementaire documenten uit de periode 1814-1995, 17de vergadering van de Tweede Kamer, 19 november 1935,
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=sgd%3Ampeg21%3A19351936%3A0000513/> (geraadpleegd op 14 maart 2019).
- Staten – Generaal Digitaal. Parlementaire documenten uit de periode 1814-1995, 15de vergadering van de Tweede Kamer, 11 november 1936,
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=sgd%3Ampeg21%3A19361937%3A0000518/> (geraadpleegd 14 maart 2019).
- Staten – Generaal Digitaal. Parlementaire documenten uit de periode 1814-1995, 25ste vergadering van de Tweede Kamer, 27 november 1936,
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=sgd%3Ampeg21%3A19361937%3A0000528/> (geraadpleegd 14 maart 2019).
- Staten – Generaal Digitaal. Parlementaire documenten uit de periode 1814-1995, 8ste vergadering van de Tweede Kamer, 2 oktober 1935,
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=sgd%3Ampeg21%3A19351936%3A0000504/> (geraadpleegd 14 maart 2019).
- Staten – Generaal Digitaal. Parlementaire documenten uit de periode 1814-1995, 38ste vergadering van de

Tweede Kamer, 12 februari 1936,

<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=sgd%3Ampeg21%3A19351936%3A0000534/> (geraadpleegd 14 maart 2019).

Staten – Generaal Digitaal. Parlementaire documenten uit de periode 1814-1995, 26ste vergadering van de Tweede Kamer, 4 december 1935,

<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=sgd%3Ampeg21%3A19351936%3A0000522/> (geraadpleegd 14 maart 2019).

Staten – Generaal Digitaal. Parlementaire documenten uit de periode 1814-1995, 10de vergadering van de Tweede Kamer, 24 oktober 1935,

<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=sgd%3Ampeg21%3A19351936%3A0000506/> (geraadpleegd 14 maart 2019).

Bronnen Nationaal Archief

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: Geheime Rapporten en

Kabinetsrapporten, 1868-1940, nummer toegang 2.05.19, inventarisnummer 288, politiek rapport van de Nederlandse gezant in Rome (Jacob Adriaan Nicolaas Patijn) aan de minister van Buitenlandse Zaken (Andries Cornelis Dirk de Graeff), 14 februari 1935.

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: Geheime Rapporten en

Kabinetsrapporten, 1868-1940, nummer toegang 2.05.19, inventarisnummer 199.

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: A-dossiers, nummer toegang 2.05.03, inventarisnummer 1556, Memorandum. The Greco-Bulgar incident “sanctions” by Sir A. Salter, oktober 1925.

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: Geheime Rapporten en

Kabinetsrapporten, 1868-1940, nummer toegang 2.05.19, inventarisnummer 305, politiek rapport over de Fransch-Poolsche overeenkomst van de Nederlandse gezant in Warschau aan de minister van Buitenlandse Zaken (Herman Adriaan van Karnebeek), 23 maart 1921.

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: Geheime Rapporten en

Kabinetsrapporten, 1868-1940, nummer toegang 2.05.19, inventarisnummer 305, brief aan de Nederlandse gezant in Warschau van de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken (Herman Adriaan van Karnebeek), 15 februari 1920.

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: Geheime Rapporten en Kabinetsrapporten, 1868-1940, nummer toegang 2.05.19, inventarisnummer 288, politiek rapport van de tijdelijk zaakgelastigde in Rome aan de minister van Buitenlandse Zaken (Andries Cornelis Dirk de Graeff), 21 september 1935.

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: Geheime Rapporten en Kabinetsrapporten, 1868-1940, nummer toegang 2.05.19, inventarisnummer 288, politiek rapport van de Nederlandse gezant in Rome (Jacob Adriaan Nicolaas Patijn), aan de minister van Buitenlandse Zaken (Andries Cornelis Dirk de Graeff), 24 oktober 1935.

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: Geheime Rapporten en Kabinetsrapporten, 1868-1940, nummer toegang 2.05.19, inventarisnummer 288, politiek rapport van de Nederlandse gezant in Rome (Jacob Adriaan Nicolaas Patijn) over de Fransch-Engelsche voorstellen, aan de minister van Buitenlandse Zaken (Andries Cornelis Dirk de Graeff), 15 december 1935.

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: A-dossiers, nummer toegang 2.05.03, inventarisnummer 1615, Afschrift rapportage geschil Italië-Abessinië door de Nederlandse gezant in Bern (Carel van Rappard) aan de minister van Buitenlandse Zaken (Andries Cornelis Dirk de Graeff), 21 april 1936.

Bronnen League of Nations Official Journal

‘Proces-Verbal of the Sixth Session of the Council of the League of Nations’, *League of Nations Official Journal* (1920) 213- 226.

Literatuur

- Baer, G.W., 'Sanctions and security. The League of Nations and the Italian-Ethiopian war, 1935-1936,' *International Organization* 27:2 (Wisconsin 1973) 165-179.
- Barros, 'The Greek-Bulgarian incident of 1925. The League of Nations and the great powers,' *Proceedings of the American Philosophical Society* 108:4 (1964) 354-385.
- Davies, N 'The Soviet command and the battle of Warsaw', *Soviet Studies* 23-4 (1972) 573-585.
- Davies, N., *White eagle, red star. The Polish-Soviet war, 1919-20* (London 1972).
- Hellema, D., *Neutraliteit & Vrijhandel. De geschiedenis van de Nederlandse buitenlandse betrekkingen* (Utrecht 2001).
- Hellema, D., B. Zeeman en B. van der Zwan, *De Nederlandse ministers van Buitenlandse Zaken in de twintigste eeuw. Vijfde jaarboek voor de geschiedenis van de Nederlandse buitenlandse politiek in de twintigste eeuw* (Den Haag 1999).
- Lupold, H.F., 'Italo-Ethiopian war - 1935-1936' *Social Studies* 61:5 (1970) 213-219.
- Mazower, M., *Governing the world. The history of an idea* (New York 2012).
- Mckay, J.P., B.D. Hill., C.H. Crowston., M.E. Wiesner-Hanks en J. Perry., *A history of western society*, (Boston-New York 2014).
- Mueller, J., 'Changing attitudes towards war. The impact of the First World War', *British Journal of Political Science* 21:1 (1991) 1-28.
- Northedge, F.S., *The League of Nations. Its life and times. 1920-1946* (Leicester 1986).
- Potter, P.B., *The covenant of the League of Nations. Text, index, interpretations* (Wisconsin 1927).
- Rostker, B., *Providing for casualties of war. The American experience through World War II* (Santa Monica 2013).
- Steiner Z., *The lights that failed. European international history. 1919-1933* (Oxford 2015).
- Van Diepen, R., *Voor Volkenbond en vrede. Nederland en het streven naar een nieuwe wereldorde 1919-1946* (Amsterdam 1999).
- Walters, F.P., *A history of the League of Nations* (London 1952).

Dankwoord

Allereerst wil ik mijn begeleider Prof. Wim van Meurs bedanken voor zijn feedback op mijn scriptie en het bieden van nieuwe perspectieven. Ook wil ik hem bedanken voor het niet opgeven van de hoop, zelfs niet toen ik dat wel deed.

Ten tweede wil ik de medewerkers van het nationaal archief in Den Haag bedanken voor hun hulp tijdens mijn zoektocht in het archief. Ten slotte wil ik Mariska Veenhof-Bulten bedanken voor het nalezen van mijn scriptie.